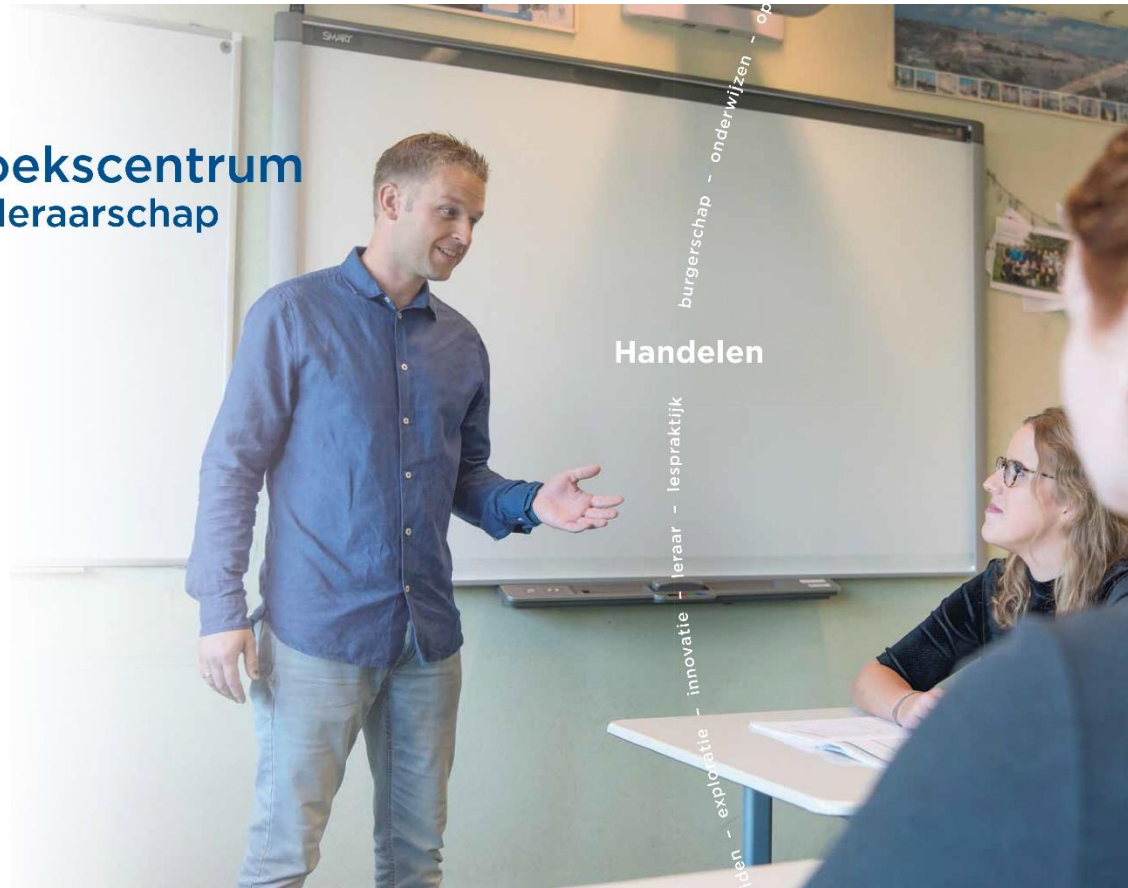

Driestar educatief

**Onderzoekscentrum
Christelijk leraarschap**

Naast elkaar of met elkaar?

Publiekversie van een kwantitatief onderzoek naar samenwerking in de godsdienstige opvoeding tussen scholen en ouders in het orthodox-christelijk onderwijs.

Augustus 2021

Onderzoekscentrum Driestar educatief

Inleiding

Deze publieksversie gaat over het onderzoek 'Samenwerken aan godsdienstige opvoeding' een grootschalig kwantitatief onderzoek dat uitgevoerd is op orthodox-christelijke scholen (Broer, Boele-de Bruin, De Muynck, Nieuwkoop & De Vries, 2021). Dit onderzoek borduurde voort op de uitkomsten van het onderzoek 'Samenwerking in de godsdienstige opvoeding tussen school en ouders' (Noteboom, De Vries & De With, 2019). Omdat het aantal deelnemers in het eerst gehouden onderzoek beperkt van omvang was, ontstond de behoefte om hetzelfde onderwerp 'Samenwerken aan godsdienstige opvoeding' te bevragen in een grootschaliger survey-onderzoek. Beter zicht op wat door ouders en leraren ervaren wordt, geeft mogelijk ingangen voor de verbetering van situaties waarin de samenwerking als onvoldoende of onbevredigend wordt ervaren. Gegevens uit het eerdere onderzoek, de uitleg van gebruikte begrippen en de daaruit blijkende relevantie van het huidige onderzoek worden geschetst in het theoretisch kader. Dit kader mondt uit in de onderzoeksvraag voor het survey-onderzoek. Daarna volgt in het kort de methode van onderzoek en worden vervolgens de uitkomsten beschreven. Deze publieksversie sluit af met enkele bezinningsvragen voor de lezer.

Theoretisch kader

Gemeenschappelijke godsdienstige opvoeding

Gemeenschappelijke godsdienstige opvoeding van de kinderen thuis, op school en in de kerk is een oud ideaal (zie hiervoor Noteboom & De Vries, 2017). Met het oog op het doel van de godsdienstige opvoeding van het kind is het vormen van een opvoedingsgemeenschap belangrijk. Breder dan in orthodox-christelijke context wordt in onderwijsbeleid de samenwerking van ouders met de school gepromoot. Uit onderzoek blijkt namelijk dat een goede ouderbetrokkenheid, met name een goede betrokkenheid van ouders op wat het kind thuis leert voor school, positieve effecten heeft op de leerprestaties van kinderen maar ook op andere ontwikkelingsaspecten dan het cognitieve leren (Bakker, Denessen, Dennissen, & Oolbekkink-Marchand, 2013).

Godsdienstige opvoeding

Begrippen als godsdienstige opvoeding, geloofsopvoeding, gelovige opvoeding en religieuze socialisatie worden vaak als synoniemen gebruikt (Andree, 1983). In dit onderzoek is gekozen voor de term 'godsdienstige opvoeding', omdat deze het beste aansluit bij het taalgebruik dat in de onderzoeksgroep gangbaar is. We doelen daarmee op 'de opvoeding van kinderen door gelovige ouders die de intentie hebben deze kinderen in aanraking te brengen met hun eigen geloof' (Van de Koot-Dees, 2013, p. 76). Het onderzoek beperkt zich echter niet tot de ouders. Ook christelijke leraren zien voor zich een belangrijke rol in de godsdienstige opvoeding. Op orthodox-christelijke scholen met een open toelatingsbeleid zijn het soms juist niet de ouders, maar de leraren die de kinderen in aanraking brengen met het christelijke geloof.

In haar conceptualisering van het begrip 'geloofsopvoeding' gebruikt Van de Koot-Dees (2013) drie facetten: religieuze idealen, religieuze praktijken en opvoedingsstijlen met betrekking tot religie. Dit zijn drie belangrijke zaken om rekening mee te houden bij onderzoek naar de samenwerking tussen ouders en leraren in de godsdienstige opvoeding. Dit onderzoek richtte zich op idealen en praktijken, om te ontdekken of er samenwerking is en wat de opvattingen over samenwerking zijn.

Idealen ten aanzien van de samenwerking

Voor samenwerking tussen ouders en school worden in de literatuur verschillende termen gebruikt, zoals ouderbetrokkenheid, ouderparticipatie en educatief partnerschap (Noteboom & De Vries, 2017). De in dit onderzoek gekozen term 'samenwerking' duidt aan dat de godsdienstige opvoeding als een gezamenlijke verantwoordelijkheid wordt beschouwd. Een voorwaarde voor het geven van uitwerking aan deze gezamenlijke verantwoordelijkheid is wederzijdse betrokkenheid tussen ouders en leerkrachten.

De godsdienstige opvoeding wordt als heel belangrijk gezien in het leven en in het geheel van de opvoeding door de scholen en ouders uit het eerder uitgevoerde kwalitatieve onderzoek (Noteboom, De Vries & De With, 2019). Ten aanzien van de samenwerking tussen school en ouders op het gebied van de godsdienstige opvoeding bleken er drie clusters van idealen te zijn. Deze

idealen betreffen de eenheid tussen school en gezin, de school als verlengstuk van de opvoeding in het gezin en de wederzijdse versterking van ouders en leraren.

Samenwerking in de praktijk

De Vries (2019) onderscheidt in het 'Handboek ouderbetrokkenheid' drie vormen van ouderbetrokkenheid die op scholen geïmplementeerd worden: Ouderbetrokkenheid 1.0, 2.0. en 3.0. Ouderbetrokkenheid 1.0 staat voor een school waarbij samenwerken vooral bestaat uit het eenzijdig informeren van ouders. Dit type scholen maakt werk van een goede informatiestroom richting ouders. Dit kan ten aanzien van de godsdienstige opvoeding de vorm aannemen van een rooster met de psalmen die kinderen moeten aanleren of van de Bijbelvertellingen. De verwachting is dat ouders daar thuis mee verder gaan. Uit het kwalitatieve onderzoek (Noteboom, De Vries & De With, 2019) ontstaat de indruk dat bij orthodox-christelijke scholen de informerende school dominant is.

Bij Ouderbetrokkenheid 2.0 is er sprake van een wederzijdse informatiestroom, maar zonder echte samenwerking. Uit het kwalitatieve onderzoek (Noteboom, De Vries & De With, 2019) op orthodox-christelijke scholen kwamen geen praktijken naar voren die passen bij dit type school.

Daar waar het niet alleen maar gaat om informeren en reageren, maar waar op een gelijkwaardige manier wordt samengewerkt aan hetzelfde doel en de relatie in dat teken staat, spreken we van Ouderbetrokkenheid 3.0. De Vries (2019) benadrukt daarbij dat gaat om een persoonlijke relatie tussen ouders en leerkrachten en samenwerking door regelmatig contact. Deze manier van samenwerking past bij de godsdienstige opvoeding in een christelijke gemeenschap van kerk, school en gezin waarbij de leden van één lichaam niet zonder elkaar kunnen functioneren, maar elkaar helpen. Uit het kwalitatieve onderzoek (Noteboom, De Vries & De With, 2019) op orthodox-christelijke scholen kwamen echter weinig of geen praktijken naar voren die passen bij dit type school.

In het onderzoek van Noteboom, De Vries en De With (2019) werd geconcludeerd dat de samenwerking in de godsdienstige opvoeding op reformatorische scholen los van de typering van Ouderbetrokkenheid 1.0, 2.0. en 3.0 te typeren is als 'overnemende ouderbetrokkenheid'. De school neemt de verantwoordelijkheid van ouders praktisch gezien (het liefst) over. Ouders op deze scholen hebben een groot vertrouwen in de school. De scholen sluiten hierbij aan en communiceren daarmee impliciet dat de ouders op de deskundigheid van de school kunnen vertrouwen. Verschillende signalen vanuit het kwalitatieve onderzoek (Noteboom, De Vries & De With, 2019) geven aanleiding om te denken dat bij orthodox-christelijke scholen vaak sprake is van een overnemende school. In een traditie waarin de ouder als hoofdverantwoordelijke in de godsdienstige opvoeding wordt gezien, is dit een onbevredigende stand van zaken.

Sociale cohesie in een opvoedingsgemeenschap

Om als ouders en leerkrachten een (opvoedings)gemeenschap te vormen, is sociale cohesie nodig omdat naast alles wat individuen gemeenschappelijk hebben er ook onderlinge verschillen zijn. Om sociale cohesie te kunnen laten ontstaan is sociaal kapitaal nodig (Koonce, 2011; Putnam, 2007). Dit bestaat uit het kunnen vormen van relaties met personen die in belangrijke opzichten op jou lijken ('bonding') en het kunnen vormen van relaties met personen die in belangrijke opzichten niet op jou lijken ('bridging'). Wanneer bonding overheerst, ontstaat isolatie van personen die men niet als lid van de groep beschouwd. Op die manier kan ervaren van diversiteit leiden tot distantie.

De begrippen 'bonding' en 'bridging' kunnen worden gebruikt in de duiding van het al dan niet ervaren van eenheid door de geïnterviewden in het onderzoek van Noteboom, De Vries en De With (2019). In de reformatorische basisscholen werd door veel geïnterviewden eenheid tussen school en ouders ervaren als het gaat om de godsdienstige opvoeding. Er waren ook ouders en leerkrachten die de verschillen die er waren ervoeren als een bedreiging van de eenheid. Het bleek lastig te zijn die verschillen bespreekbaar te maken in het onderlinge contact tussen ouders en school. De verschillen leken daardoor een belemmering te zijn voor verdere samenwerking. Misschien is in de reformatorische scholen de factor bonding sterker ontwikkeld dan bridging. Het is van belang hier zicht op te krijgen omdat, als men een opvoedingsgemeenschap wil vormen waarbij ouders en leerkrachten partners zijn, er naast gedeelde waarden en commitment ook sociaal kapitaal nodig is.

Onderzoeksvraag

De onderzoeksvraag voor dit survey-onderzoek was, in aansluiting op de uitkomsten van het kwalitatieve onderzoek:

“Welke opvattingen en ondersteunende praktijken op het gebied van de godsdienstige opvoeding bestaan er onder ouders en leerkrachten op reformatorische en protestants-christelijke basisscholen en hoe verhouden deze zich tot de achtergrond van ouders en leerkrachten en de kenmerken van de school?”

Methode

Deelnemers aan het onderzoek

In de periode januari t/m oktober 2020 heeft het onderzoeksteam basisscholen in het netwerk van Driestar educatief benaderd met de vraag om medewerking aan het onderzoek. Hierbij is aandacht geweest voor een evenredige verdeling tussen reformatorische en protestants-christelijke scholen. Voor de dataverzameling werden 44 basisscholen uitgenodigd mee te doen met dit onderzoek. Daarvan hebben er 40 daadwerkelijk meegedaan.

De deelnemende scholen liggen in de zogenoemde Bible Belt. De helft van de deelnemende scholen (20) is reformatorisch; de andere helft (20) protestants-christelijk. Van het totaalaantal leerlingen dat deze scholen bevolkt (9206), zit 56% op een reformatorische school en 44% op een protestants-christelijke school. Er zijn geen al te grote verschillen tussen de denominaties voor wat betreft de aantallen ouders en leerkrachten die deelnamen aan het onderzoek.

Op de deelnemende reformatorische scholen zitten significant meer christelijke leerlingen dan op de deelnemende protestant-christelijke scholen. Als het gaat om de diversiteit in de leerlingpopulatie is de aanduiding ‘homogeen’ in dit onderzoek vrijwel identiek aan ‘reformatorisch’ en de aanduiding ‘heterogeen’ aan ‘protestant-christelijk’.

Op de deelnemende reformatorische scholen is, naar de inschatting van de leidinggevenden, de spreiding van de christelijke leerlingen over de kerkgenootschappen heel klein. Op protestants-christelijke scholen in dit onderzoek is volgens de leidinggevenden de spreiding van de christelijke leerlingen over de kerkgenootschappen heel groot.

Drie vragenlijsten

In 2020 werden drie vragenlijsten voor het basisonderwijs ontwikkeld: één voor leidinggevenden, één voor ouders en één voor leerkrachten. Ze werden in de laatste week van november 2020 en de eerste week van december 2020 online beschikbaar gesteld en ingevuld. De vragenlijsten voor ouders en leerkrachten kwamen met elkaar overeen waar het de items over samenwerken aan godsdienstige opvoeding betreft. De vragenlijst voor de leidinggevenden bevatte voor het grootste deel items die afwijken van die in de beide andere vragenlijsten. Deze vragenlijst leverde informatie op over de school, zoals de mate van (kerkelijke) diversiteit.

Uitkomsten

Ouders en leerkrachten hechten belang aan godsdienstige opvoeding

De groep homogene scholen wordt in dit onderzoek gevormd door de reformatorische scholen. De ouders van wie de kinderen op die scholen zitten, vinden de godsdienstige opvoeding heel belangrijk en besteden daar veel aandacht aan. Ook de leerkrachten die op die scholen werken, hebben bewust (vanwege de identiteit) voor die scholen gekozen. Ook zij hechten veel belang aan de godsdienstige opvoeding. Voor de respondenten van de homogene scholen geldt het belang van de godsdienstige opvoeding sterker dan voor respondenten van heterogene scholen. Maar ook respondenten van heterogene scholen vinden de godsdienstige opvoeding belangrijk. Deze uitkomsten zijn een bevestiging van het voorafgaande kwalitatieve onderzoek wat betreft het belang dat gehecht wordt aan de godsdienstige opvoeding.

Volgens Grimmit (vgl. Markus, Bertram-Troost, De Kock, De Mynck en Barnard, 2019) zou de leraar, in overeenstemming met zijn professie, meer een religious educator (godsdienstige onderwijzer) zijn dan een religious nurturer (godsdienstige opvoeder). In het onderzoek van Markus et al. (2019) blijkt echter dat leraren op orthodox-christelijke scholen vanwege hun grote

betrokkenheid en de loyaliteit aan de groep waar ze bij horen ook godsdienstige opvoeders zijn. In dit kwantitatieve onderzoek wordt bevestigd dat leraren op orthodox-christelijke scholen zichzelf naast godsdienstige onderwijzers ook als godsdienstige opvoeders zien.

In dit onderzoek valt op dat het uitleggen van Bijbelgedeelten en het spreken met kinderen over hoe zij het geloof in God ervaren, door leerkrachten duidelijk meer gedaan wordt dan door ouders. Mogelijk spreken leerkrachten met hun leerlingen over de Bijbelverhalen die ze hebben verteld, of wordt er over gebeurtenissen die leerlingen binnen en buiten de klas te horen of te zien krijgen, doorgevraagd en doorgepraat. Dat is volgens Markus et al. (2019) precies wat leraren essentieel vinden in verband met vorming van hun leerlingen.

Ouders zijn actiever met aspecten van godsdienstige opvoeding waar de uitleg van de Bijbel en geloofsbeleving minder uitgesproken een rol speelt. Wellicht is de meer interactieve en meer persoonlijke invulling van de rol van het geloof in het dagelijks leven gemakkelijker aan de orde te stellen in een klas, omdat de leerlingen de leerkracht niet in al zijn doen en laten zien, maar alleen op school. Kinderen weten vaak beter wie hun ouders echt zijn dan dat ze dat van hun leerkracht weten. Een ouder is wat dat betreft kwetsbaarder.

Het verschil tussen leerkrachten en ouders kan een reden zijn voor ouders om het meer vormende deel van de godsdienstige opvoeding aan de school over te laten. Het zou ook een reden kunnen zijn om meer samen te werken. Temeer daar zowel ouders als leerkrachten, vooral die van homogene scholen, groot belang hechten aan de godsdienstige opvoeding.

Eenheid tussen school en thuis en de gevolgen daarvan voor de samenwerking

Zoals in het theorie-deel aangegeven, kwamen in het onderzoek van Noteboom, De Vries en De With (2019) in het kader van de godsdienstige opvoeding drie samenwerkingsidealen aan het licht: a) de eenheid tussen school en thuis, b) de school als verlengstuk van thuis, c) de wederzijdse versterking van ouders en leraren. Ook in het onderhavige onderzoek blijken deze idealen voor de respondenten heel belangrijk te zijn. Ouders hechten er echter duidelijk meer dan leerkrachten aan dat op school en thuis hetzelfde wordt meegegeven aan godsdienstige opvoeding.

Alle respondenten zijn van mening dat ouders de eindverantwoordelijkheid hebben voor de godsdienstige opvoeding van hun kinderen, maar ook dat er voor ouders en leerkrachten een gezamenlijke verantwoordelijkheid is voor de godsdienstige opvoeding. Verschillen in verantwoordelijkheden en mogelijkheden worden door beide respondentengroepen erkend, maar aan een duidelijke taakverdeling hecht men niet.

Het beeld dat uit de onderzoeksgegevens naar voren komt, is dat ouders liever informatie over de godsdienstige opvoeding van de leerkracht ontvangen dan dat zij die aan de leerkracht geven. Het zou kunnen zijn dat het voor ouders gevoelig ligt om leerkrachten informatie te geven over de godsdienstige opvoeding thuis, want dat betekent dat die zich een oordeel kan vormen over hoe de ouders het thuis doen. Het kan ook zijn dat ouders zoveel vertrouwen hebben in de godsdienstige opvoeding op school dat zij weinig of geen behoefte hebben om informatie te delen.

Voor ouders die bovengemiddeld aandacht aan de godsdienstige opvoeding besteden, geldt dit overigens iets minder. Als diezelfde ouders hun eindverantwoordelijkheid voor de godsdienstige opvoeding hoog opnemen, kan het ontvangen van informatie over de godsdienstige opvoeding op school voor hen heel belangrijk zijn.

Leerkrachten willen ouders wel informatie geven over hoe de godsdienstige opvoeding in de klas vorm krijgt en zij, vooral die van homogene scholen, willen ook dergelijke informatie van de ouders over de thuissituatie ontvangen. Dat leerkrachten behoefte hebben om informatie te verstrekken over de godsdienstige opvoeding in de klas sluit aan bij de informatiebehoefte van ouders. Maar dat leerkrachten informatie willen ontvangen strookt niet met het feit dat ouders niet erg bereid zijn die te geven. Dit zou voor de school een reden kunnen zijn om de ouders (op de één of andere wijze) te benaderen met het verzoek om daar verandering in te brengen.

Voorals ouders en leerkrachten van homogene scholen hechten belang aan de eenheid tussen school en thuis, terwijl tegelijkertijd samenwerking via overleg tussen school en thuis vrij laag scoort. Dit bevestigt de uitkomsten van het eerdere kwalitatieve onderzoek (Noteboom, De Vries & De With, 2019). Dat geldt ook voor ouders die veel aandacht besteden aan de godsdienstige opvoeding. Uit het huidige onderzoek blijkt ook dat de groep ouders die veel belang hecht aan de eenheid tussen

school en thuis aanzienlijk groter is dan de groep ouders die veel aandacht aan de godsdienstige opvoeding besteedt. Dat kan erop wijzen dat ouders die sterk hechten aan eenheid de school een belangrijke taak in de godsdienstige opvoeding toedichten.

Dat roept het beeld op van wat in het theoretische kader 'de overnemende school' wordt genoemd. Ouders hechten aan eenheid tussen school en thuis, zien de school als verlengstuk van thuis, laten taken in de godsdienstige opvoeding in goed vertrouwen over aan de school en hebben weinig behoefte aan overleg. Daar kunnen allerlei redenen voor zijn, zoals het gevoel dat de school veel beter is in het uitvoeren van taken in de godsdienstige opvoeding of een te drukke thuis- en privésituatie die praktisch belemmerend werkt voor de godsdienstige opvoeding. De leerkrachten zien op hun beurt mogelijkwerwijs geen noodzaak tot samenwerking of zien geen meerwaarde in het zoeken van overleg op dit terrein.

Samenwerking en het gesprek

Zowel ouders als leerkrachten vinden gesprek waardevol en niet lastig. Het gaat hierbij over meningen die de respondenten geven ten aanzien van de samenwerkingspraktijk 'gesprek', maar niet over het vòorkomen. Als gekeken wordt naar het wel of niet vòorkomen van deze samenwerkingspraktijk, dan blijkt dat deze slechts door een kwart van de ouders wordt gemeld als 'komt voor'. Er blijkt dus een kloof te zitten tussen de mening over 'gesprek' (positief) en het voorkomen ervan (weinig). Het lijkt erop dat respondenten de godsdienstige opvoeding heel belangrijk vinden, maar het samenwerken daaraan via overleg veel minder. Als dat werkelijk het geval is, kan er dus gemakkelijk een kloof ontstaan tussen opvattingen en de praktische consequenties van die opvattingen.

Overigens lijkt het op heterogene scholen minder lastig te worden gevonden om over de godsdienstige opvoeding te spreken dan (met name door de leerkrachten) op homogene scholen. Misschien is een reden daarvoor dat op homogene scholen een geringe afwijking van wat gebruikelijk is zwaarder weegt dan op een heterogene school waar men meer gewend is aan diversiteit. Dit zou verklaard kunnen worden vanuit de gedachte dat bonding (het leggen van relaties met mensen die ongeveer hetzelfde denken als jijzelf) in homogene (monoreligieuze) groepen sterker is ontwikkeld dan bridging (het leggen van relaties met mensen die andere opvattingen hebben dan jijzelf). Respondenten van heterogene scholen kunnen de geloofsverschillen als een uitdaging zien, die in gesprekken aan de orde stellen en ze niet als lastig ervaren (bridging). In elk geval lijkt er op beide typen scholen anders tegen verschillen aangekeken te worden.

Samenwerkingspraktijken

De meer traditionele samenwerkingspraktijken (zoals vieringen) en de samenwerkingspraktijken waarbij het persoonlijke contact tussen de ouders en de leerkracht afwezig is, komen het meest voor. Van het merendeel van de genoemde samenwerkingspraktijken zeggen significant meer leerkrachten dan ouders dat ze voorkomen. Soms is dat aantal twee á drie keer zo groot. Uit de onderzoeksgegevens kan niet worden afgeleid wat de oorzaak van deze (grote) verschillen is. Er kunnen vier redenen voor worden aangevoerd. Ten eerste, het gaat veelal om samenwerkingspraktijken die door de school/leerkracht geïnitieerd worden. Het ligt voor de hand dat de initiator beter zicht heeft op die praktijken en (veel) vaker meldt dat die voorkomen dan de 'ontvangers'. Vervolgens is het zo, dat leerkrachten beroepsmatig bezig zijn met de godsdienstige opvoeding. Het maakt deel uit van hun onderwijsprogramma. Daarom zijn ze er in zeker opzicht bewuster mee bezig zijn dan ouders die daar zelf tijd voor moeten maken en discipline voor moeten opbrengen. Ten derde, het zou kunnen zijn dat de reactie van de leerkrachten betrekking heeft op een beperkt aantal ouders met wie ze (frequent) contact hebben. Dat zou verklaren dat veel ouders melden dat bepaalde praktijken niet voorkomen. Tenslotte kan het zijn dat in dit onderzoek vooral de leerkrachten hebben gereageerd die samenwerken aan godsdienstige opvoeding belangrijk vinden. Ook dat zou een reden voor de ongelijkheid in reactie kunnen zijn.

Uit de resultaten van dit onderzoek blijkt dat ouders weinig melding maken van samenwerking in de vorm van persoonlijk contact over de godsdienstige opvoeding en de afstemming daarbij tussen school en thuis. Ook als er gekeken wordt of er verschil is tussen ouders op homogene of heterogene scholen of mate godsdienstige opvoeding blijft het beeld dat de meest uitgesproken vorm van samenwerking (persoonlijk overleg over afstemming) het minst voorkomt. Bovendien is het de vraag wat de inhoud van het overleg tussen ouders en leerkracht is. Gaat die alleen over het huiswerk in verband met het godsdienstonderwijs op school, of gaat het over veel meer en

belangrijker aspecten van de godsdienstige opvoeding? Ook als je als ouder actief bent in de godsdienstige opvoeding kan het blijkbaar toch nog lastig zijn om met de leerkracht te overleggen. Het volgende zou een reden kunnen zijn. Als in een gespreksmoment, zoals een tienminutengesprek, de leerkracht start met het spreken over de leerresultaten gaan ouders daarin mee. Ze laten dan het initiatief over aan de leerkracht en buigen het gesprek niet om naar de godsdienstige opvoeding, hoewel ze het gesprek misschien wel willen.

Samenwerkingspraktijken die te maken hebben met ouderparticipatie in informele zin (gelegenheid tot het bijwonen van lessen die met de godsdienstige opvoeding te maken hebben, zelf een bijdrage leveren aan de godsdienstige opvoeding in de klas) komen heel weinig voor.

Behoeftte aan (meer) samenwerking

In het eerste onderzoek gaven leerkrachten nauwelijks aan dat ze samenwerkingspraktijken als helpend ervoeren en gaven ouders juist wel aan dat ze samenwerkingspraktijken als helpend ervoeren. In het huidige onderzoek zijn het vooral de samenwerkingspraktijken die gaan over het verstrekken van informatie die als helpend worden ervaren en daarin verschillen ouders en leerkrachten niet veel van elkaar. Dit is opmerkelijk omdat informeren vanuit het eerste onderzoek en dit tweede onderzoek vooral lijkt te bestaan uit éénrichtingverkeer vanuit de school. Het is dan niet goed voorstelbaar dat informatie die door de leerkracht wordt uitgezonden, voor hem of haar ook helpend is. Het zou kunnen zijn dat in het huidige onderzoek zowel ouders als leerkrachten het verstrekken van informatie zien als 'afstemmen' en dat zij dit als helpend ervaren.

Uit het vorige onderzoek bleek dat de respondenten geen behoefte hadden aan meer samenwerking op het gebied van godsdienstige opvoeding. Tijdens de interviews van dat onderzoek was er soms echter een verandering in reacties te bespeuren. Respondenten die aanvankelijk geen behoefte hadden aan meer samenwerking bleken dan toch wel positief te staan tegenover meer gesprek tussen ouder en leerkracht over de godsdienstige opvoeding wanneer dit als voorbeeld van samenwerken werd genoemd. Het algemene beeld dat uit dit tweede onderzoek naar voren komt, is dat veel van de respondenten van mening zijn dat de frequentie van de samenwerkingspraktijken niet hoeft te veranderen. Vooral de reactie van de ouders in dit onderzoek is opmerkelijk. Grote percentages ouders geven bij veel samenwerkingspraktijken aan dat ze niet voorkomen, maar zij geven niet aan dat die situatie wat hen betreft moet veranderen. Drie samenwerkingspraktijken waarvan de respondenten vinden dat ze wel vaker mogen worden gerealiseerd zijn: informatie van de leerkracht over de godsdienstige opvoeding in de klas, bijeenkomsten waarop voorlichting wordt gegeven over godsdienstige opvoeding en identiteitsvorming en bijeenkomsten waarin ouders en leerkrachten met elkaar spreken over de godsdienstige opvoeding.

De wens van ouders om met de school samen te werken aan de godsdienstige opvoeding kan wellicht groter worden door verandering van de leeftijdsfase van het kind. Als het kind bijvoorbeeld pubergedrag gaat vertonen, kan dat bij ouders het gevoel doen ontstaan dat ze tekort schieten als ze de godsdienstige opvoeding in goed vertrouwen overlaten aan de school. Ouders die dat doen vanuit de gedachte dat er een sterke eenheid is tussen hen en de school kunnen dan plotseling ontdekken dat die eenheid door bijvoorbeeld gebruik van sociale media sterk onder druk staat. In dit verband lijkt het geen overbodige aanbeveling om al in de basisschoolperiode van kinderen samen te werken aan de godsdienstige opvoeding. Een andere reden waardoor de wens van meer samenwerking groter zou kunnen worden, is meer inzicht in het innerlijk niet verbonden zijn van leerlingen op de basisschool aan het christelijke geloof. Het kan zijn dat kinderen in de bovenbouw al afhaken. Het besef daarvan kan geven dat er meer urgentie ervaren wordt ten aanzien van meer samenwerking van ouders en school.

Conclusie

De resultaten van dit onderzoek ondersteunen de gedachte van Noteboom, De Vries en De With (2019) uit het voorafgaande onderzoek dat er in de orthodox-christelijke scholen sprake is van het fenomeen 'de overnemende school', de school aan wie de ouders in vol vertrouwen een belangrijk deel van de opvoeding overlaat. Een andere overeenkomst tussen de resultaten van beide onderzoeken is dat samenwerkingspraktijken waarin het gaat om het verstrekken van informatie het meest voorkomen. Dat past bij ouderbetrokkenheid 1.0 (De Vries, 2019).

Een verschil in uitkomsten is dat ouders in dit tweede onderzoek niet zozeer aangaven dat ze meer duidelijkheid van de leerkrachten wilden hebben over wat van hen verwacht wordt. In het onderhavige onderzoek geven ouders aan dat het relatief vaak voorkomt dat de school laat weten wat hij van ouders verwacht en ze hebben ook niet de wens om dit te veranderen. Daarentegen is een uitkomst uit dit tweede onderzoek dat leerkrachten meer informatie zouden willen hebben vanuit de thuissituatie.

Uit de resultaten van dit onderzoek blijkt de gedachte uit het eerste onderzoek bevestigd te worden dat er weinig sprake is van samenwerking via een persoonlijke relatie tussen ouders en leerkracht. Leerkrachten lijken dit echter duidelijk minder te zien dan ouders. Ook als er gekeken wordt of er verschil is tussen ouders op homogene of heterogene scholen of mate godsdienstige opvoeding blijft het beeld dat de meest uitgesproken vorm van samenwerking (persoonlijk overleg over afstemming) het minst voorkomt.

Samenwerkingspraktijken die te maken hebben met ouderparticipatie in informele zin (gelegenheid tot het bijwonen van lessen die met de godsdienstige opvoeding te maken hebben, zelf een bijdrage leveren aan de godsdienstige opvoeding in de klas) komen heel weinig voor. Ook dit sluit aan bij het eerste onderzoek.

Het algemene beeld dat uit dit onderzoek naar voren komt, is dat de respondenten de bestaande situatie grotendeels willen laten zoals die is. Al eerder werd geconstateerd dat er geen sprake is van echte samenwerking op het gebied van de godsdienstige opvoeding. De reactie van de respondenten duiden erop dat ze daar dus geen verandering in willen.

Dit is in tegenspraak met de opvatting van de Onderwijsraad (2010) die ervan uitgaat dat ouders, naast houders van juridische rechten en plichten, ook partners zijn van de school. De visie van de school is voor een belangrijk deel bepalend voor de wijze waarop ouders partner zijn. Het is dan ook de vraag hoe christelijke scholen dit partnerschap zien voor wat betreft het, ook in hun ogen, belangrijkste onderdeel van de opvoeding van kinderen.

Voor de betekenisvolle relatie tussen ouders en school die met 'samenwerking' wordt aangeduid is het nodig dat ouders en leerkrachten elkaar in onderling overleg steunen. Dat daarvan sprake is in de scholen die aan dit onderzoek meededen, blijkt maar zeer ten dele uit de gegevens. Die lijken in overeenstemming te zijn met wat in het rapport van het CPB wordt gesteld (Vogels, 2002), namelijk dat ouders met een confessionele levensbeschouwing weinig initiatief nemen tot samenwerking.

De aanbeveling vanuit dit tweede onderzoek is gelijk aan het eerste onderzoek. Vanuit het ideaal dat godsdienstige opvoeding een gemeenschappelijke verantwoordelijkheid is van ouders, kerk en school, is samenwerking tussen school en ouders op het gebied van de godsdienstige opvoeding belangrijk. Scholen en ouders doen er goed aan om vanuit het ideaal van de gemeenschappelijke verantwoordelijkheid voor de godsdienstige opvoeding na te denken over de wenselijkheid en mogelijkheid van (intensievere) samenwerking rond godsdienstige opvoeding.

Lezersvragen

- Wat vindt u van de stelling dat ouders zouden kunnen leren van de leerkrachten, omdat zij meer ervaring hebben in de vormende aspecten van de godsdienstige opvoeding? Hoe zou dat gestalte kunnen krijgen?
- Hoe kan voorkomen worden dat verschillen in godsdienstige opvattingen of ligging binnen met name reformatorische scholen een belemmering voor samenwerking in de godsdienstige opvoeding zijn?
- Wat vindt u van de stelling dat er geen sprake is van echte samenwerking op het gebied van de godsdienstige opvoeding en dat deze situatie niet hoeft te veranderen?

Literatuur

Andree, T.G.I.M. (1983). *Gelovig word je niet vanzelf. Godsdienstige opvoeding van r.k. jongeren tussen 12 en 20 jaar*. Nijmegen: Dekker & van de Vegt.

Bakker, J., Denessen, E., Dennissen, M., & Oolbekkink-Marchand, H. (2013). *Leraren en ouderbetrokkenheid*. Nijmegen: Radboud Universiteit Nijmegen.

Broer, N.A, Boele-de Bruin, H.L. Muynck, A. de, Nieuwkoop, P. van, & Vries, A. de (2021). *Samenwerken aan godsdienstige opvoeding*. Gouda: onderzoekscentrum Driestar educatief.

Koonce, K.A. (2011). Social Cohesion as the Goal: Can Social Cohesion Be Directly Pursued? *Peabody Journal of Education*, 86 (2), 144-154, DOI: 10.1080/0161956X.2011.561176.

Koot-Dees, D. van de (2013). *Prille geloofsopvoeding. Een kwalitatief onderzoek naar de rol van geloven in jonge protestants-christelijke gezinnen in Amsterdam*. Zoetermeer: Boekencentrum Academic.

Markus, J.J., Bertram-Troost, G.D., Kock, A. de, Muynck, A. de & Barnard, M. (2018). How cohesion matters: Teachers and their choice to work at an orthodox Protestant school. *Journal of School Choice*, (12)4, 567-587. DOI: 10.1080/15582159.2018.1437313

Markus, J.J., Bertram-Troost, G.D., Kock, A. de, Muynck, A. de & Barnard, M. (2019). Stimulating Inquisitiveness: Teachers at Orthodox Protestant Schools about their Roles in Religious Socialization. *Religious Education*, (114)4, 513-527. DOI:10.1080/00344087.2019.1581874.

Noteboom, J. & Vries, A. de (2017). *De handen ineen. Visie op ouderbetrokkenheid in het protestants-christelijk en reformatorisch onderwijs*. Gouda: Samen in ontwikkeling.

Noteboom, J., Vries, A. de, & With, F. de (2019). *Samenwerking in de godsdienstige opvoeding tussen school en ouders*. Onderzoekscentrum Driestar educatief.

Onderwijsraad (2010). *Ouders als partners*. Den Haag: Onderwijsraad.

Putnam, R.D. (2007). E Pluribus Unum: Diversity and Community in the Twenty-first Century. *Scandinavian Political Studies*, 30(2), 137-174.

Vogels, R. (2002). *Ouders bij de les; Betrokkenheid van ouders bij de school van hun kind*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Vries, P. de (2019). *Handboek ouderbetrokkenheid 3.0*. Amersfoort: CPS Uitgeverij.